

TILTAK MOT KONKURRANSEKRIMINALITET MÅ SKJERPES

Av konkurransedirektør
Knut Eggum Johansen

Innledning

Flere anerkjente norske bedrifter har de siste årene kommet i søkelyset for til dels alvorlige brudd på konkurranse-loven. I 2006 fikk fem entreprenører i asfaltbransjen og fire entreprenører i byggebransjen forelegg på til sammen 36 millioner kroner for ulovlig prissamarbeid og markedsdeling, og 5,65 millioner kroner ble inndratt. Dette dreier seg om i utgangspunktet respekterte selskaper. I avsløringen av forhold knyttet til et stort internasjonalt konsern i elektrobransjen siste år, er det blant annet fremkommet at selskapet har deltatt i ulovlig kartellsamarbeid i flere markeder og i flere land. Det har også vist seg at det i forbindelse med konkurransekriminalitet ikke er uvanlig med ulike former for korrupsjon, så vel som brudd på regnskapsregler og regler om skatt- og avgiftsrapportering.

Avdekking av ulovlig prissamarbeid, anbudssamarbeid og markedsdeling er

Foto: Konkurransetilsynet

Byggebransjen i Norge har hatt
mye å gjøre de siste årene.

Foto: CHB

en høyt prioritert oppgave for Konkurransetilsynet. Men det som avdekkes av konkurransekriminalitet er nok dessverre bare toppen av isfjellet. Det er illustrerende når en undersøkelse blant nær 600 næringslivsledere viser at nær 70 prosent av disse mener det kan forekomme brudd på konkurranseloven innenfor deres bransje.¹ Undersøkelsen bekrefter også at næringslivslederne vet for lite om konkurranseloven – og konsekvensene av å bryte den.

Dette understreker at kampen mot konkurransekriminalitet må føres på flere ulike arenaer.

Hvorfor prissamarbeid er straffbart

Markedsdeling og anbudssamarbeid er varianter av ulovlig prissamarbeid. Internasjonale studier tyder på at ulovlig kartellvirksomhet kan føre til priser som ligger 15–40 prosent over det nivået man ville hatt med sunn konkurranse. I tillegg fører karteller til økte kostnader, dårligere produkter og svakere vekst i økonomien på lang sikt.

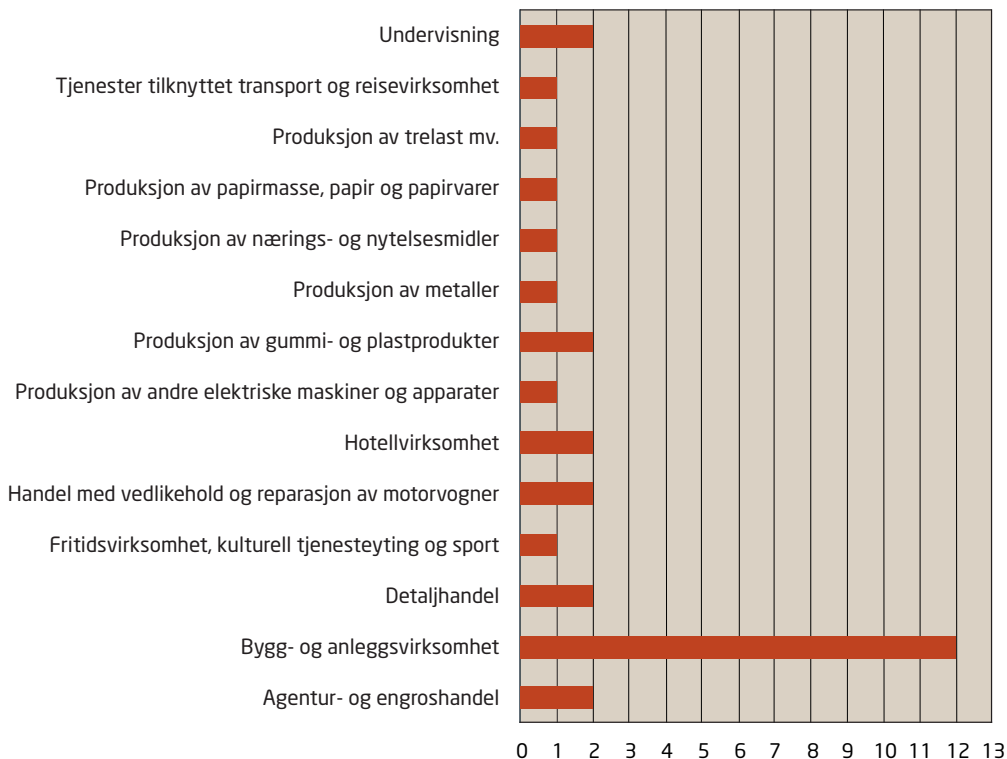
Kartellvirksomhet er da også forbudt i de fleste land, og brudd på forbudet kan medføre strenge reaksjoner. EU-kommisjonens milliardbøter til foretak som overtrer kartellforbudet, er vel kjente. I USA er også bøtenivået høyt, og involverte personer kan få fengselsstraff i alvorlige tilfeller. I Norge har vi også hjemmel for å ilegge personer straff for overtredelse av konkurranselovgivningen.

Kartellsaker i Norge

Siden midten av 1980-tallet er det blitt avdekket hele 31 ulovlige karteller i Norge. Kartellsamarbeid kan forekomme i de fleste næringer, men noen bransjer ser ut til å være mer utsatte enn andre. Dette gjelder typisk bransjer der det er få konkurrenter og lite rom for konkurranse på kvalitet og service. Ikke minst ser vi at bransjer med etablerte kommunikasjonskanaler mellom konkurrentene, for eksempel sterke bransjeforeninger med få medlemmer, peker seg ut. Figuren på neste side viser en oversikt over de bransjene hvor Konkurransetilsynet i Norge har avdekket ulovlig kartellvirksomhet.

¹ Gjengitt i en artikkel av tidligere juridisk direktør i Konkurransetilsynet, Mads Magnussen, i Dagens Næringsliv 24. juli 2007.

Bransjer hvor ulovlig kartellvirksomhet er avdekket i Norge (1986- 2006)

Som det fremgår av figuren peker bygg- og anleggsbransjen seg særlig negativt ut. I denne forbindelse kan det minnes på at Statens vegvesen sommeren 2007 tok ut forliksklage mot fire entreprenører for markedsdeling innen bygging av bruer samt mot fem asfaltentreprenører. Overprisingen på grunn av dette samarbeidet representerer trolig millionbeløp. Dette er skattepenger som alternativt kunne vært brukt til andre formål. Bransjen har opplagt en jobb å gjøre med etterlevelse av etiske og juridiske spilleregler i sin forretningsdrift.

Innsats på flere fronter

Konkurransetilsynet har en rekke viktige samfunnsoppgaver. Tilsynet skal blant annet føre kontroll med fusjoner og oppkjøp og påpeke konkurranse-skadelige virkninger av offentlige tiltak. Tilsynet skal også gripe inn ved brudd på konkurranse-lovens forbud mot utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling. Ikke minst skal Konkurransetilsynet påse at forbudet mot ulovlig prissamarbeid, anbudssamarbeid og markedsdeling ikke brytes.

Det er imidlertid en krevende oppgave å avdekke ulovlig samarbeid. Det ligger i sakens natur at samarbeidet holdes skjult. Kartellene benytter ofte avanserte metoder for å holde samarbeidet hemmelig og skjule sine spor.

Dette betyr også at Konkurransetilsynet må bruke ulike angrepsvinkler i kampen mot kartellvirksomhet. For det første vil vi *øke sannsynligheten* for at ulovlig samarbeid blir avslørt gjennom å styrke etterforskningsarbeidet. I tillegg til etterforskning av virksomheter der det er konkret mistanke om samarbeid, innebærer dette økt bruk av økonomisk

analyse av markeder, priser og data, blant annet fra offentlige anbud.

For det andre vil vi *forsterke konsekvensene* av å bli tatt for konkurransekriminalitet. I Norge har bøtene historisk sett vært lave, men harmoniseringen med lovverket i EU vil innebære en flerdobling av bøtene – opptil 10 prosent av bedriftens årlige omsetning. I tillegg kan enkeltpersoner ilegges bot av påtalemyndigheten, og i alvorlige tilfeller kan det idømmes fengselsstraff. Konkurransetilsynet samarbeider tett med Økokrim og andre kontrolltater, og vil oppfordre til bruk av fengsels-

Foto: CHB

straff i de alvorligste tilfellene og et bøtenivå som svar. Erfaring tyder på at særlig personstraff kan ha en betydelig avskrekkende virkning.

Nok et virkemiddel er å forsterke *insentivene til å avsløre* ulovlig samarbeid. Med konkurranseloven av 2004 ble det introdusert regler om redusert overtredelsesgebyr ved samarbeid med myndighetene. Lempningsreglene innebærer at et selskap som deltar i et ulovlig samarbeid kan slippe overtredelsesgebyr dersom det er først ute med å kontakte Konkurransetilsynet og legger alle kort på bordet. Andre selskaper

som deltar i kartellet kan få gebyret redusert ved å samarbeide med tilsynet under etterforskningen. Disse lempningsreglene er basert på tilsvarende praksis i EU og USA, der de vurderes som svært vellykkete.

Konkurransetilsynet har i øyeblikket en dialog med påtalemyndighetene med sikte på å gjøre lempningsinstituttet enda mer effektivt i Norge.

Offentlige innkjøp

I tillegg til at bedriftene har et åpenbart samfunnsansvar knyttet til å kjenne og opptre i samsvar med konkurranselovgevingen – kort sagt opptre redelig

som tilbyderne, er det også viktig at kundene opptrer som ryddige og bevisste innkjøpere. Offentlig sektor er samlet sett den absolutt største kunden i Norge. Etterlevelse av reglene for offentlige anskaffelser er viktig for konkurransen, og disse reglene er et viktig supplement til konkurransereglene.

Konkurransetilsynet fikk i 2005 det administrative ansvaret for sekretariatet til Klageorganet for Offentlige Anskaffelser (KOFA). Dette er en fornuftig plassering av sekretariatet. Gjennom økt kontakt med innkjøpere i offentlig sektor vil Konkurransetilsynet orientere dem om hvordan de kan bidra til å hindre, og til å avsløre ulovlig kartellvirksomhet.

Jeg har også argumentert for at innkjøpsregelverket burde håndheves noe mer aktivt enn dagens regelverk legger opp til, og at det kunne være naturlig at Konkurransetilsynet ble gitt en rolle i denne sammenhengen. Bevisstheten om et aktivt tilsyn vil i seg selv kunne øke etterlevelsen av regelverket, og det vil heve terskelen for å ta sjansen på alvorlige lovbrudd.

Regelverket for offentlige anskaffelser har bestemmelser om hvilke krav som skal og kan stilles til virksomheter som leverer varer og tjenester til det offentlige. Virksomheter som har vært involvert i lovbrudd, bør etter min mening

utelukkes fra offentlige anbud. Innføres en strengere praksis, vil terskelen for å begå lovbrudd økes betydelig. Forslaget reiser rettssikkerhetsmessige spørsmål, men jeg mener at det fortjener en nærmere utredning.

Konkurranseskriminalitet må ses i sammenheng

Ulovlig kartellvirksomhet begås ofte sammen med andre lovbrudd. I enkelte saker om ulovlig anbudssamarbeid er det avdekket at selskapet som får kontrakten, betaler kompensasjon til de øvrige kartelldeltakerne. Dette har skjedd ved at det faktureres for varer og tjenester som ikke blir levert. I slike tilfeller skjer det også brudd på regnskapsregler og regler om skatt- og avgiftsrapportering. Avsløringen de siste par årene av utro tjenere som har beriket seg selv i norske kommunale virksomheter, underbygger ytterligere at ulike former for økonomisk kriminalitet må ses i sammenheng. Samarbeidet mellom konkurransemyndighetene, politiet og andre kontrollorgan må derfor styrkes.

Innledningsvis refererte jeg til en undersøkelse som viste at norske næringslivsledere vet altfor lite om konkurranseloven. Her har Konkurransetilsynet en viktig jobb å gjøre. Vi har derfor inngått et samarbeid med NHO og andre næringslivsorganisasjoner slik at vi i fellesskap kan arbeide for

Forelegg er også gitt til papirindustrien.

Foto: CHB

å øke næringslivets kunnskap om konkurranseloven – og konsekvensene av å bryte den.

Sluttord

Konkurransopolitikkens formål er å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser. I Norge har vi de senere årene nytt godt av en historisk høy inntektsvekst og lav arbeidsledighet, uten at inflasjonen har skutt fart. Dette har i stor grad sammenheng med at de varene og tjenestene vi selger til utlandet, har steget i pris, mens de varene vi importerer, er blitt billigere. Arbeidsinnvandring fra nye EØS-land har i tillegg bidratt. Et tredje forhold er imidlertid knyttet til at bedre konkurranse i flere markeder har bidratt til å holde

prisveksten nede, samtidig som kvalitet og valgmuligheter for forbrukerne er sikret.

En moderne konkurranselov og et aktivt Konkurransetilsyn er kommet for å bli. Kampen mot konkurransekriminalitet må føres på en rekke fronter. Tiden er nå moden for å se tiltak mot konkurransekriminalitet, herunder ulovlig markedsdeling, pris- og anbuds-samarbeid, i sammenheng med tiltak mot annen økonomisk kriminalitet. Et samarbeid om å øke kunnskapen om konkurransopolitikken vil være viktig. Her ser jeg gode muligheter i samarbeidet som er etablert mellom NHO og Konkurransetilsynet.